

ТЕМА 8: АДМІНІСТРАТИВНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ТА АДМІНІСТРАТИВНІ СТЯГНЕННЯ: ПОНЯТТЯ ТА ХАРАКТЕРИСТИКА

ПЛАН

1. Поняття адміністративної відповідальності та її законодавче регулювання
2. Особливості адміністративної відповідальності спеціальних суб'єктів
3. Адміністративні стягнення: поняття, та загальна характеристика
4. Основні правила накладення адміністративних стягнень.

1. Поняття адміністративної відповідальності та її законодавче регулювання

Адміністративна відповідальність відповідно до українського законодавства — це відповідальність за **вчинення адміністративного проступку (правопорушення)**.

Вітчизняна правова доктрина адміністративної відповідальності базується на *розмежуванні кримінальних злочинів і адміністративних правопорушень*, а відтак окремих видів юридичної відповідальності — кримінальної та адміністративної. Натомість за законодавством західних країн аналогічні діяння обіймаються поняттям *кримінального правопорушення, в якому виокремлюються проступки, що не тягнуть за собою певних наслідків*, скажімо, судимості.

Адміністративна відповідальність характеризується негативною реакцією держави на протиправні прояви окремих фізичних (а в деяких випадках і юридичних) осіб шляхом встановлення відповідних правил, заборон і адекватних порушенням санкцій щодо порушників. Адміністративна відповідальність має всі ознаки юридичної відповідальності, позаяк є різновидом останньої. Це, з одного боку, державний примус, міра стягнення за вчинене правопорушення, а з іншого —

обов'язок винного зазнавати негативних для нього наслідків. Відповідальність може наставати тільки в тому випадку, коли це передбачено нормою права. Наявність норми і органу, що її застосовує, — це лише передумова. Але вони недостатні для накладення стягнення, для притягнення до адміністративної відповідальності обов'язковою підставою є адміністративний проступок.

Основні риси адміністративної відповідальності виявляються в тому, що:

- підставою для її настання є адміністративний проступок;
- вона реалізується за умов неслужбової невідповідності;
- існує велика кількість уповноважених органів (посадових осіб), що накладають адміністративні стягнення;
- порядок накладання адміністративних стягнень визначається нормами адміністративного права.

Отже, **адміністративна відповідальність** - це різновид юридичної відповідальності, що являє собою сукупність адміністративних правовідносин, які виникають у зв'язку із застосуванням уповноваженими органами (посадовими особами) до осіб, що вчинили адміністративний проступок, передбачених нормами адміністративного права особливих санкцій — адміністративних стягнень. **Законодавче регулювання адміністративної відповідальності** здійснюється на підставі Кодексу України про адміністративні правопорушення, Митного кодексу України, Закону України «Про державну податкову службу», а також інших законодавчих актів.

Кодекс України про адміністративні правопорушення (КпАП) створювався в контексті прийнятих у 1980 р. Основ законодавства Союзу РСР і союзних республік про адміністративні правопорушення. Норми цих Основ цілком увійшли до КпАП кожної союзної республіки. Вони діють і дотепер. Тому не випадково, що кодекси про адміністративні

правопорушення країн СНД значною мірою подібні, а в деяких частинах — ідентичні.

КпАП, прийнятий 07.12.1984 р., був введений в дію 01.06.1985 р. і складався на той час із 330 статей в п'яти розділах: 1. Загальні положення; 2. Адміністративні правопорушення і адміністративна відповідальність (Загальна і Особлива частини); 3. Органи, уповноважені розглядати справи про адміністративні правопорушення; 4. Проведення в справах про адміністративні правопорушення; 5. Виконання постанов про накладання адміністративних стягнень.

В особливій частині перераховані й визначені склади адміністративних правопорушень. Вони розміщені по главах, в яких згруповані адміністративні правопорушення: у галузі охорони праці й здоров'я населення; що посягають на власність; у галузі охорони природи, використання природних ресурсів, охорони пам'яток історії та культури; у промисловості та в галузі використання електричної і теплової енергії; у сільському господарстві, порушення ветеринарно-санітарних правил; на транспорті, в галузі шляхового господарства і зв'язку; у галузі житлових прав громадян, житлово-комунального господарства та благоустрою; у галузі торгівлі, громадського харчування, сфері послуг, у галузі фінансів і підприємницької діяльності; у галузі стандартизації, якості продукції, метрології та сертифікації; що посягають на громадський порядок і громадську безпеку; що посягають на встановлений порядок управління.

Поряд з КпАП діють також інші закони прямої дії, що містять норми, які встановлюють адміністративну відповідальність.

Адміністративна відповідальність встановлювалася також постановами місцевих рад та їх виконкомів. Так, ст. 5 КпАП встановлює, що обласні, міські та районні ради мають право приймати рішення, що передбачають адміністративну відповідальність, але тільки з питань боротьби із стихійним лихом і епідеміями. Однак ця стаття суперечить Конституції України, адже в

п. 22 частини першої конституційної ст. 92 визначено, що лише законами визначаються діяння, які є адміністративними правопорушеннями.

2. Особливості адміністративної відповідальності спеціальних суб'єктів

Розмаїття відносин державного управління зумовлює і значну кількість *різновидів суб'єктів*, які є учасниками адміністративно-правових відносин взагалі й відносин адміністративної відповідальності зокрема. У зв'язку з цим виділяють *загальний і спеціальний* суб'єкти адміністративного правопорушення.

Загальним суб'єктом адміністративного проступку (правопорушення) вважається *осудна особа, яка досягла шістнадцятирічного віку*.

Спеціальним суб'єктом є *особа, яка може бути визнана суб'єктом конкретного адміністративного правопорушення, а відтак притягнута до адміністративної відповідальності за наявності у неї, крім ознак загального суб'єкта, певних додаткових ознак*.

Такими додатковими ознаками, зокрема, можуть бути: громадянство; вік; наявність статусу посадової особи або конкретна займана посада; стан здоров'я або фізіологічний стан особи; родинні зв'язки; професія; род або сфера професійної діяльності; факт наділення певними правами, обов'язками або факт позбавлення суб'єктивного права чи його відсутності; факт попереднього притягнення особи до адміністративної відповідальності; спеціальний правовий статус, деякі інші ознаки.

Особливості адміністративної відповідальності стосуються **іноземців та осіб без громадянства**. Відповідно до ст. 16 КпАП іноземці й особи без громадянства, які перебувають на території України, підлягають адміністративній відповідальності на загальних підставах з громадянами України, а питання про відповідальність за адміністративні правопорушення, вчинені на території України іноземцями, які відповідно до чинних законів та

міжнародних договорів України користуються імунітетом щодо адміністративної юрисдикції України, вирішуються дипломатичним шляхом.

Водночас згідно зі ст. 32 Закону України «Про правовий статус іноземців», іноземець, який вчинив злочин або адміністративне правопорушення, після відбуття призначеного йому покарання чи виконання адміністративного стягнення може *бути видворений за межі України*. Рішення про видворення приймається органом внутрішніх справ за місцем його перебування з наступним повідомленням протягом 24 годин прокурора про підстави прийняття такого рішення. За рішенням органу внутрішніх справ видворення іноземця за межі України може супроводжуватися *заборonoю подальшого в'їзду в Україну строком до 5 років*.

Крім того, іноземці та особи без громадянства є суб'єктами окремого складу адміністративного проступку, відповідальність за який передбачена ст. 203 КпАП «Порушення іноземцями та особами без громадянства правил перебування в Україні і транзитного проїзду через територію України».

Певні особливості адміністративної відповідальності існують для неповнолітніх осіб віком від 16 до 18 років. До осіб, які вчинили адміністративні правопорушення у зазначеному віці, застосовуються не визначені адміністративні стягнення, а заходи впливу, передбачені статтею 241 КпАП:

- зобов'язання публічно чи в іншій формі просити вибачення у потерпілого;
- попередження;
- догана або сувора догана;
- передача неповнолітнього під нагляд батькам або особам, що їх замінюють, або під нагляд педагогічному чи трудовому колективу, а також окремим громадянам на їх прохання.

У разі вчинення особами віком від 16 до 18 років адміністративних правопорушень, передбачених статтями 44, 51, 121-127, частинами

першою і другою ст. 130, статтями 173, 174, 185, 190-195 КпАП, вони підлягають адміністративній відповідальності *на загальних підставах*. З урахуванням характеру вчиненого правопорушення та особи правопорушника до зазначених осіб (за винятком осіб, які вчинили правопорушення, передбачені статтею 185) можуть бути застосовані заходи впливу, передбачені статтею 24¹ КпАП.

Крім наведеного, *вік* є ознакою спеціального суб'єкта адміністративного правопорушення, відповідальність за яке передбачена статтею 211¹ КпАП. Це неявка громадян до військового комісаріату без поважних причин для приписки до призовного пункту. Але обов'язок з'явитись за викликом до військкомату для приписки виникає у громадян, яким у рік приписки *виповнилося 17 років*.

Що стосується **посадових осіб**, то відповідно до ст. 14 КпАП вони підлягають адміністративній відповідальності за адміністративні проступки, пов'язані з недодержанням установлених правил у сфері охорони порядку управління, державного і громадського порядку, природи, здоров'я населення та інших правил, забезпечення виконання яких *входить до їх службових обов'язків*.

Ще одна особливість адміністративної відповідальності посадових осіб полягає в тому, що у випадках, коли суб'єктами певних адміністративних проступків виступають і громадяни, і посадові особи, *розмір стягнення для посадових осіб передбачається вищий, ніж для громадян*. Так, відповідно до статті 53¹ КпАП самовільне захоплення земельної ділянки тягне накладення штрафу на громадян в розмірі від одного до десяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, а на посадових осіб — від восьми до п'ятнадцяти.

В окремих випадках передбачається адміністративна відповідальність не просто посадових осіб, а **осіб, що займають конкретні посади**. Наприклад, ст. 62 КпАП передбачено відповідальність капітанів або інших осіб командного складу судна чи іншого плавучого засобу за невиконання

обов'язків по реєстрації у суднових документах операцій із шкідливими речовинами і сумішами. У свою чергу, ст. 102 КпАП передбачено відповідальність керівників, заступників керівників, головних енергетиків (головних механіків), начальників цехів та служб підприємств, установ і організацій за експлуатацію паливо- і енерговикористовуючого устаткування без засобів автоматичного регулювання, або приладів енергетичного контролю, або тепло-утилізаційного обладнання, передбачених проектом, або у разі їх несправності.

Серед ознак спеціального суб'єкта виділяють і ті, що стосуються **стану здоров'я особи**. Так, ст. 44¹ КпАП передбачена відповідальність особи, хворої на наркоманію, за ухилення від медичного огляду на наявність наркотичного сп'яніння, а ст. 46 КпАП встановлено відповідальність хворих на венеричну хворобу за умисне приховування джерела зараження та осіб, які були у контакті з цими хворими.

Особливістю адміністративної відповідальності, пов'язаною із такою характеристикою спеціального суб'єкта, як стан здоров'я, є також закріплена у частині другій ст. 30 КпАП заборона застосування адміністративного стягнення у вигляді позбавлення права керування транспортними засобами (з деякими винятками) до осіб, які користуються цими засобами у зв'язку з інвалідністю.

Фізіологічний стан особи використовується як ознака спеціального суб'єкта у випадках притягнення до адміністративної відповідальності осіб, що знаходилися під час вчинення правопорушення у стані сп'яніння (частина третя ст. 127, ст. 130 КпАП).

Ознакою спеціального суб'єкта адміністративного проступку можуть виступати і його **родинні зв'язки з іншими суб'єктами**. Так, ст. 184 КпАП передбачена відповідальність батьків за невиконання ними обов'язків щодо виховання дітей.

В окремих випадках ознакою спеціального суб'єкта виступає **обов'язок, покладений на особу, або надане їй суб'єктивне право**. Таким

може бути, зокрема, обов'язок за вироком або рішенням суду відшкодувати майнову шкоду, заподіяну злочином підприємствам, установам, організаціям або громадянам. За ухилення від виконання такого обов'язку ст. 511 КпАП передбачено адміністративну відповідальність.

Щодо суб'єктивного права як ознаки спеціального суб'єкта адміністративного проступку, то частина друга ст. 106¹ КпАП передбачає відповідальність землекористувачів або землевласників за нежиття ними на закріплених за ними земельних ділянках заходів щодо знищення дикоростущих конопель чи снотворного маку. В даному випадку ознакою спеціального суб'єкта виступає право землекористування або землеволодіння, надане певній особі.

Крім того, в багатьох випадках законодавством передбачається адміністративна відповідальність осіб, наділених правом управління транспортними засобами (ст. 121—124 КпАП) або річковими чи маломірними суднами (ст. 116 КпАП).

Іноді ознакою спеціального суб'єкта може бути **попереднє позбавлення суб'єктивного права або його відсутність взагалі**. Так, громадяни, у яких органами внутрішніх справ анульовано дозвіл на зберігання і носіння вогнепальної гладкоствольної мисливської зброї, можуть бути притягнуті до адміністративної відповідальності за ухилення від реалізації такої зброї згідно із ст. 193 КпАП. А особи, які не мають права керування транспортними засобами, є суб'єктами адміністративного проступку, відповідальність за вчинення якого передбачена ст. 126 КпАП.

Окремі особливості адміністративної відповідальності існують для **представників певних професій**. Так, відповідно до вимог ст. 29 КпАП такий вид адміністративного стягнення, як конфіскація, якщо вона передбачає вилучення вогнепальної зброї, інших знарядь полювання та бойових припасів, не може бути застосований до людей, для яких полювання є основним джерелом існування. До таких осіб також не може

застосовуватись адміністративне стягнення у вигляді позбавлення права полювання.

У свою чергу, суб'єктами адміністративного проступку, передбаченого ст. 108 КпАП, який полягає у грубому порушенні правил експлуатації тракторів, комбайнів, інших самохідних сільськогосподарських машин і правил техніки безпеки при їх експлуатації, можуть бути тільки механізатори. Суб'єктами проступку, передбаченого ст. 165¹ КпАП, виступають, крім інших суб'єктів, представники такої професії, як адвокати.

Крім професії, як ознака спеціального суб'єкта може використовуватись і **род діяльності, яким займається особа, або навіть сфера діяльності**. Так, суб'єктами проступку, який полягає в недотриманні квоти демонстрування національних фільмів при використанні національного екранного часу, є працівники кінематографії і телебачення (ст. 164⁸ КпАП), суб'єктами проступків, передбачених статтями 155, 155¹, 155² КпАП, є працівники торгівлі, громадського харчування і сфери послуг.

Досить велику групу спеціальних суб'єктів адміністративного проступку утворюють суб'єкти, що мають **спеціальний правовий статус**. До таких можна віднести: *військовослужбовців; членів дільничних виборчих комісій* (ст. 186² КпАП); *громадян — суб'єктів підприємницької діяльності* (ст. 133¹, 133², 165¹, 166¹, 166² КпАП тощо); *суб'єктів цивільного або кримінального процесів — свідків, потерпілих, позивачів, відповідачів, експертів, перекладачів* (ст. 185³, 185⁴ КпАП) тощо.

Суттєві особливості має адміністративна відповідальність військовослужбовців та інших осіб, на яких *поширюється дія дисциплінарних статутів* (або спеціальних положень про дисципліну). Так, відповідно до ст. 15 КпАП військовослужбовці й призовані на збори військовозобов'язані, а також особи рядового і начальницького складів органів внутрішніх справ несуть відповідальність за вчинення адміністративних проступків за *дисциплінарними статутами*.

Водночас ці особи за порушення правил, норм і стандартів, що стосуються забезпечення безпеки дорожнього руху, санітарно-гігієнічних і санітарно-протиепідемічних правил і норм, правил полювання, рибальства та охорони рибних запасів, митних правил, вчинення корупційних діянь та інших правопорушень, пов'язаних з корупцією, неправомірним використанням державного майна, невжиттям заходів щодо окремої ухвали суду чи окремої постанови судді, щодо подання органу дізнання, слідчого або протесту, припису чи подання прокурора, ухиленням від виконання законних вимог прокурора, порушенням законодавства про державну таємницю, несуть адміністративну відповідальність *на загальних підставах*. Але при цьому до зазначених осіб *не може бути застосовано* такі види адміністративних стягнень, як *виправні роботи і адміністративний арешт*.

Інші особи, на яких поширюється дія дисциплінарних статутів (або спеціальних положень про дисципліну), у випадках, прямо передбачених ними, несуть за вчинення адміністративних правопорушень *дисциплінарну* відповідальність, а в інших випадках — адміністративну відповідальність *на загальних підставах*.

При порушенні правил дорожнього руху водіями транспортних засобів Збройних Сил України або інших утворених відповідно до законів України військових формувань, військовослужбовцями строкової служби *штраф* як адміністративне стягнення до них не застосовується. До зазначених осіб як захід адміністративної відповідальності застосовується *попередження*.

Загалом тільки у КпАП передбачено адміністративну відповідальність *більш як тридцяти видів спеціальних суб'єктів*. Тому при вирішенні питання про притягнення до адміністративної відповідальності тієї чи іншої особи необхідне ретельне з'ясування правового статусу цієї особи з метою виявлення в ньому ознак спеціального суб'єкта.

3. Адміністративні стягнення: поняття, та загальна характеристика

Сутність адміністративної відповідальності виявляється в *накладенні адміністративних стягнень* на осіб, які вчинили протиправні дії або бездіяльність.

Адміністративне стягнення — це визначена в законі міра покарання у вигляді певних несприятливих заходів морального, матеріального або фізичного характеру, яка застосовується щодо суб'єкта адміністративного проступку за його протиправне діяння.

Метою адміністративного стягнення, як зазначено в статті 23 КпАП, є виховання особи, яка вчинила адміністративний проступок, в дусі додержання законів, поваги до правил співжиття, а також запобігання вчиненню нових правопорушень як самим правопорушником, так і іншими особами.

Адміністративні стягнення характеризуються тим, що несуть в собі елементи *репресивного (карального), виховного та запобіжного* характеру, як це впливає із ст. 23 КпАП. Крім того, вони мають за мету захист громадської безпеки, власності, встановленого порядку управління та інших суспільних відносин. Кожне адміністративне стягнення - це несприятливі юридичні наслідки, це покарання за шкоду, завдану проступком суспільним відносинам.

Стаття 24 КпАП містить перелік адміністративних стягнень: 0 попередження;

- штраф;
- оплатне вилучення предмета;
- конфіскація;
- позбавлення спеціального права;
- виправні роботи;
- адміністративний арешт.

До іноземців та осіб без громадянства відповідно до частини четвертої ст. 24 КпАП та ст. 32 Закону України «Про правовий статус іноземців» може застосовуватися такий захід, як адміністративне видворення за межі України.

Передбачені в КпАП адміністративні стягнення слід класифікувати за наступними *критеріями*:

- а) характером впливу на особу;
- б) порядком застосування;
- в) дією в часі;
- г) суб'єктами застосування.

В юридичній літературі прийнято всі стягнення, які накладаються в адміністративно-правовому порядку, залежно від *характеру впливу на особу* поділяти на *особисті, майнові та змішані* — *особисто-майнові*, а також на ті, що мають тільки *виправно-виховний вплив*, і ті, що поряд з виховним впливом *виключають можливість вчинення подібних правопорушень в майбутньому* даною особою.

Ті стягнення, які спрямовані безпосередньо на особу правопорушника, прийнято називати *особистими*. Це *попередження та адміністративний арешт*. *Майновими* вважаються *штраф, виправні роботи, оплатне вилучення предмета*, який став знаряддям вчинення або безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення, а також *конфіскація предмета, грошей, одержаних внаслідок вчинення адміністративного правопорушення*.

Особисто-майновим стягненням можна вважати *позбавлення спеціального права*. Адже через позбавлення права (наприклад, права керування транспортними засобами) держава впливає на особу, позбавляючи її як об'єктивного права, наданого раніше, так і матеріальних благ, які вона могла б отримати (влаштуватися на роботу, пов'язану із керуванням транспортним засобом, або керувати транспортним засобом, що належить особі на праві приватної власності тощо).

До адміністративних стягнень, що мають *виправно-виховний вплив*, належать *попередження, штраф, виправні роботи, адміністративний арешт*. *Оплатне вилучення предмета, конфіскація та позбавлення спеціального права* належать до адміністративних стягнень, які створюють умови для *виключення можливостей вчинення* даною особою відповідного

виду правопорушень. Наприклад, після конфіскації зброї і бойових припасів особа не в змозі вчинити адміністративне правопорушення, передбачене ст. 174 КпАП, а саме: стрільбу з вогнепальної, холодної, металюної чи пневматичної зброї у населених пунктах і не відведених для цього місцях або з порушенням встановленого порядку.

За порядком застосування ст. 25 КпАП виділяє **основні і додаткові адміністративні стягнення**. *Оплатне вилучення та конфіскація предметів* можуть застосовуватись як *основні, так і додаткові* адміністративні стягнення. Усі інші адміністративні стягнення можуть застосовуватись тільки як основні.

За дією в часі відносно впливу на правопорушника стягнення можуть бути *одномоментними* (разовими) (попередження, штраф, конфіскація, оплатне вилучення предмета) і тривалими — арешт (до 15 діб), позбавлення прав (до 3 років), виправні роботи (до 2 місяців).

За такою ознакою, як *суб'єкти застосування*, адміністративні стягнення поділяються на: а) ті, що застосовуються лише *судом* (суддею), — конфіскація, адміністративний арешт, виправні роботи; б) ті, що можуть застосовуватись *іншими органами адміністративної юрисдикції* (попередження, штраф, оплатне вилучення предмета, позбавлення спеціального права).

Адміністративні стягнення в ст. 24 КпАП викладені у відповідному порядку, що відображає зростання *від незначних* (попередження) *до більш значних* (конфіскація) та *до суворих стягнень*, — виправних робіт та адміністративного арешту.

Враховуючи зміни, які відбуваються у суспільстві, передусім перебудову економіки, становлення ринкових відносин, запровадження адміністративної відповідальності юридичних осіб, проект нового КпАП передбачає нові види адміністративних стягнень, наприклад громадські роботи, скасування реєстрації юридичної особи, позбавлення ліцензії на певний вид підприємницької діяльності тощо.

Перелік адміністративних стягнень

Стаття 26 КпАП передбачає, що **попередження** вноситься у письмовій формі або у передбачених законодавством випадках фіксується іншим встановленим способом. Як правило, попередження встановлюється за адміністративний проступок у санкції норми, що передбачає відповідальність за нього, як альтернатива більш серйозному стягненню і застосовується як самостійний вид стягнення за вчинення незначних правопорушень, а також до осіб, які вперше вчинили проступок, за наявності обставин, що пом'якшують відповідальність, та позитивних характеристик суб'єкта проступку. Це переважно виховний вплив держави в особі органу адміністративної юрисдикції на поведінку правопорушника.

Застосування попередження як виду адміністративного стягнення оформляється постановою уповноваженого органу адміністративної юрисдикції за правилами, визначеними у ст. 283 КпАП.

Попередження може також фіксуватись іншим встановленим законодавством способом. Стаття 306 КпАП, що регулює порядок виконання постанови про винесення попередження, водночас передбачає порядок винесення адміністративного стягнення у вигляді попередження на місці вчинення правопорушень, передбачених статтями 116 (порушення правил з охорони порядку і безпеки руху на річковому транспорті й маломірних судах), 116² (порушення правил, що забезпечують безпеку експлуатації суден на внутрішніх водних шляхах), 117 (порушення правил користування річковими і маломірними суднами), 125 (інші порушення правил дорожнього руху), частиною першою статті 127 (непокора пішоходів сигналам регулювання дорожнього руху, перехід ними проїзної частини у невстановлених місцях або безпосередньо перед транспортними засобами, що наближаються, невиконання інших правил дорожнього руху), уповноважуючи Міністерство внутрішніх справ України або Міністерство транспорту України встановлювати способи оформлення такого

попередження. Такою формою є фіксування в талоні попереджень порушень водіями транспортних засобів правил дорожнього руху.

Попередження як *захід адміністративної відповідальності* (тобто як адміністративне стягнення) слід відрізнити від попередження як *заходу адміністративно-запобіжного*. Незважаючи на однакову назву цих заходів та загальне призначення бути заходами адміністративного примусу, ці заходи відрізняються як за правовою природою, так і за правовими наслідками їх застосування.

Адміністративне стягнення — це адекватна шкоді, завданій правопорушенням, оцінка, що виявляється в реагуванні не будь-якого правоохоронного органу, а уповноваженого органу адміністративної юрисдикції на проступок. Попередження - запобіжний захід, який не має процесуального оформлення і пов'язаний з проявами, які не є завершеними адміністративними проступками.

Попередження як адміністративне стягнення тягне за собою відповідні правові наслідки. По-перше, особа, якій винесено попередження, вважається протягом року такою, що притягувалася до адміністративної відповідальності, і це має значення особливо при її притягненні до кримінальної відповідальності за злочини, при кваліфікації яких враховується характеристика особи, що їх вчинила, в тому числі притягнення її до адміністративної відповідальності. По-друге, при повторному вчиненні протягом року однорідного правопорушення, за яке особа була піддана стягненню у вигляді попередження, накладення такого стягнення вважається обставиною, що обтяжує відповідальність.

Відповідно до статті 27 КпАП **штраф** - це грошове стягнення, що накладається на громадян та посадових осіб за адміністративні правопорушення у випадках і розмірі, встановлених законодавством України.

Така редакція ст. 27 КпАП була дана Законом України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо

посилення адміністративної відповідальності у вигляді штрафу» від 07.02.1997 р.

До цього часу вже у цій статті визначилися граничні суми штрафів на громадян до 50 руб., на посадових осіб - до 100 руб. Однак декриміналізація деяких злочинів з переведенням їх законодавцем у розряд адміністративних проступків та поява нового законодавства, яке особливо регулювало економічні відносини, потреба їх оперативного й ефективного захисту спричинили збільшення штрафів, що накладаються в адміністративному порядку. Тому *зараз у визначенні поняття штрафу законодавець не встановив граничні його розміри.*

Однак, вказавши на суб'єктів, на яких ці штрафи накладаються, він не виправдано звузив сферу їх застосування і породив колізії в законодавстві, оскільки в нормах законодавчих актів з окремих питань (незважаючи на визначення в новій редакції статті 27 КпАП) передбачив можливість застосування штрафів щодо юридичних осіб.

Оплатне вилучення предмета (ст. 28 КпАП). Законодавець, передбачаючи цей вид адміністративного стягнення, ставив за мету виключити володіння предметом, який перебуває у власності громадянина або іншої фізичної особи, однак суб'єкт правовідносин володіє цим предметом з порушенням встановлених правил. Це стягнення може бути *як основним, так і додатковим* і полягає у примусовому вилученні предмета, який став знаряддям вчинення або безпосереднім предметом адміністративного правопорушення. Щоправда, законодавець передбачає оплатне вилучення тих предметів, що є безпосередніми об'єктами правопорушення. Оскільки об'єктом правопорушення предмет не може бути (об'єктом можуть бути суспільні відносини, які складаються щодо такого предмета), то сам матеріальний предмет може тут виглядати як предмет адміністративного проступку.

Законодавець також передбачив наступну після вилучення реалізацію предмета з передачею вирученої суми колишньому власникові з

відрахуванням витрат по реалізації цього предмета. Порядок застосування вилучення і види предметів, які підлягають вилученню, встановлюються законодавством України. Цей вид стягнення передбачений у санкціях статті 121, 130, 133, 166¹, 191, 193. Так, у частині другій ст. 130 КпАП передбачено, що за повторне протягом року вчинення будь-якого з порушень (керування транспортними засобами в стані сп'яніння, ухилення осіб, які керують транспортними засобами, від проходження відповідно до встановленого порядку огляду на стан сп'яніння) тягне за собою ряд стягнень, серед яких додатковим є оплатне вилучення транспортного засобу.

Частина перша ст. 191 КпАП передбачила, що порушення правил зберігання, носіння або перевезення вогнепальної зброї калібру понад 4,5 міліметра і швидкістю польоту кулі понад 100 метрів за секунду і бойових припасів громадянами, які мають дозвіл органів на зберігання зазначеної зброї, тягне за собою накладання штрафу від трьох до п'яти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з оплатним вилученням зброї і бойових приладів до неї або без такого.

Оплатне вилучення предмета відрізняється від передбачених у КпАП *конфіскації* та в Кодексі торговельного мореплавства і Законі України «Про надзвичайний стан» *реквізиції*.

Конфіскація предмета, який став знаряддям вчинення або безпосереднім об'єктом (предметом) адміністративного проступку, полягає у примусовій безоплатній передачі цього предмета у власність держави. Конфісковано може бути лише предмет, який перебуває в особистій власності правопорушника. Однак ст. 29 КпАП застерігає, що це загальний підхід до конфіскації.

Адміністративна конфіскація має специфічний характер. На відміну від конфіскації, що передбачена у Кримінальному кодексі України (КК) (ст. 59), за нормами адміністративного права можуть бути конфісковані *не будь-які предмети, а лише ті з них, які безпосередньо пов'язані із вчиненням проступку*. Конфісковано може бути лише предмет, який був знаряддям

вчинення проступку або об'єктом (предметом), щодо якого вчинено проступок.

Часто такі предмети прямо називаються в законі. Наприклад, за повторне протягом року вчинене порушення правил зберігання, носіння, перевезення вогнепальної гладкоствольної зброї (частина друга ст. 191 КпАП) особою, яка притягувалася за таке правопорушення до адміністративної відповідальності за частиною першою ст. 191, зброя може бути конфіскована.

Однак слід зазначити, що на цей час положення КпАП в частині застосування такого виду стягнення, як конфіскація, 5 квітня 2001 р. були приведені у відповідність до вимог Конституції України. Конституційна стаття 41 передбачає, що «ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності. Право приватної власності є непорушним. Конфіскація майна може бути застосована виключно за рішенням суду у випадках, обсязі та порядку, встановлених законом». Як це впливає із ст. 41 Конституції України, що застосовується за нормами КпАП, зараз конфіскація віднесена до компетенції суду.

Позбавлення спеціальних прав як вид адміністративного стягнення передбачено ст. 30 КпАП. У цій статті прямо вказується, яких спеціальних прав може бути позбавлена особа за вчинення адміністративного правопорушення: право керування транспортним засобом та право полювання. Зазначені об'єктивні права надаються уповноваженими державними органами громадянам України та іншим фізичним особам на основі спеціально передбачених у нормативних актах процедур за наявності відповідних підстав (складання іспитів для перевірки знань правил дорожнього руху, вміння управляти транспортним засобом, наявності відповідних документів тощо). У разі неправомірного користування наданими правами відповідний орган (наприклад, державна автомобільна інспекція) тимчасово позбавляє цього права громадянина чи іншу фізичну особу.

Даний вид адміністративного стягнення застосовується на строк до трьох років за грубе або систематичне порушення порядку користування цим правом. Органами, уповноваженими застосовувати даний вид адміністративного стягнення, відповідно до Закону України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, щодо відповідальності за порушення правил дорожнього руху» від 05.04.2001 р. є місцеві суди, які позбавляють права на управління автомобільним транспортом, трамваями та тролейбусами, іншими самохідними машинами та згідно КпАП — органи річкового транспорту і Головної державної інспекції України з безпеки судноплавства (щодо права керування річковими і маломірними суднами). Позбавляють права полювання відповідні органи, що здійснюють нагляд за дотриманням правил полювання. Даний захід адміністративного стягнення може застосовуватися за проступки, передбачені статтями 85, 108, 116, 122, 123, 130 КпАП тощо.

Позбавлення спеціального права за вказані правопорушення може бути застосовано не до всіх правопорушників. Так, позбавлення права керування транспортними засобами не може застосовуватися до осіб, які керують цими засобами у зв'язку з інвалідністю, за винятком випадків керування в стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння, а також у разі невиконання вимоги працівника міліції про зупинку транспортного засобу, залишення, на порушення встановлених правил, місця дорожньо-транспортної пригоди, учасниками якої вони є, ухилення від огляду на наявність алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння. Позбавлення права полювання не може застосовуватися до осіб, для яких полювання є основним джерелом існування.

Встановлена в ст. 30 КпАП заборона застосовувати даний вид стягнення до окремих категорій осіб не означає, що ці суб'єкти адміністративних проступків взагалі не підлягають адміністративній відповідальності за вчинення адміністративних правопорушень, за які законодавець передбачає позбавлення права. Норми адміністративно-

деліктного права, які встановлюють відповідальність за проступки у вигляді позбавлення спеціального права, мають альтернативні санкції, що дає змогу застосовувати інше адміністративне стягнення.

Стаття 31 КпАП передбачає **виправні роботи**, які застосовуються на строк до двох місяців з відбуванням їх за місцем постійної роботи особи, яка вчинила адміністративний проступок, з відрахуванням до двадцяти відсотків її заробітку в доход держави. Виправні роботи призначаються місцевим судом.

Особливостями цього адміністративного стягнення є:

- стягнення майнового характеру, що триває;
- стягнення відбувається тільки за місцем постійної роботи, а тому може застосовуватися до осіб, які працюють на постійній роботі;
- стягнення застосовується як основне;
- під час відбування виправних робіт забороняється звільнення з роботи за власним бажанням;
- адміністрації підприємства, де правопорушник відбуває стягнення у вигляді виправних робіт, забороняється надання цій особі чергової відпустки;
- час відбування виправних робіт не зараховується до трудового стажу особи, яка притягується до адміністративної відповідальності із застосуванням цього виду стягнення.

Виправні роботи — адміністративне стягнення, яке застосовується не до всіх без винятку правопорушників, якщо вони вчинили проступок, що передбачений тією чи іншою статтею КпАП із зазначенням відповідного стягнення. Це стягнення не дозволяється застосовувати: а) до непрацездатних осіб (пенсіонерів за віком, інвалідів, до вагітних жінок); б) до військовослужбовців та призваних на збори військовозобов'язаних; в) до осіб рядового і начальницького складу органів внутрішніх справ.

Виправні роботи як адміністративне стягнення відрізняються від виправних робіт без позбавлення волі як кримінального покарання.

По-перше, ці санкції відрізняються строками: в адміністративному праві виправні роботи призначаються на строк до двох місяців, тоді як за ст. 29 КК вони призначаються до двох років. По-друге, за ст. 31 КпАП виправні роботи відбуваються лише за місцем постійної роботи, а відповідно до ст. 57 КК вони відбуваються відповідно до вироку суду або за місцем роботи, але із суми заробітку засудженого проводиться відрахування в доход держави у розмірі, встановленому вироком суду в межах від десяти до двадцяти відсотків.

Даний вид адміністративного стягнення застосовується за вчинення адміністративних проступків, які *за ступенем суспільної шкідливості наближаються до злочинів*. Це — дрібне розкрадання державного або колективного майна (ст. 51 КпАП), незаконні виробництво, придбання, зберігання, перевезення, пересилання наркотичних засобів або психотропних речовин без мети збуту в невеликих розмірах (ст. 44 КпАП), дрібне хуліганство (ст. 73 КпАП) та деякі інші.

Адміністративний арешт (ст. 32 КпАП) передбачає короткострокове, строком до 15 діб, позбавлення волі особи, яка вчинила адміністративний проступок, котрий завдав значної шкоди суспільним відносинам, з використанням їх на фізичних роботах без оплати праці.

Законодавець передбачив застосування адміністративного арешту лише за окремі види правопорушень. У КпАП передбачено шість складів таких проступків: 1) незаконне виробництво, придбання, зберігання, перевезення, пересилання наркотичних засобів або психотропних речовин без мети збуту в невеликих розмірах (ст. 44); 2) дрібне хуліганство (ст. 173); 3) розпивання спиртних напоїв у громадських місцях і поява в громадських місцях у нетверезому вигляді, вчинені особою, яка двічі протягом року піддавалась адміністративному стягненню за такі правопорушення (частина третя ст. 178); 4) злісна непокірність законному розпорядженню або вимозі працівника міліції, члена громадського формування з охорони громадського порядку, військовослужбовця (ст. 185); 5) порушення порядку організації і проведення

зборів і демонстрацій (ст. 185¹); 6) прояв неповаги до суду (частина перша ст. 185³).

Адміністративний арешт застосовується з урахуванням особистості правопорушника. У частині 2 ст. 32 КпАП конкретно визначено тих осіб, до яких взагалі не дозволяється застосовувати цей вид стягнення: вагітні жінки; жінки, що мають дітей віком до дванадцяти років; особи, які не досягли вісімнадцяти років; інваліди першої та другої груп.

Застосування адміністративного арешту не тягне за собою судимості й не є підставою для звільнення особи з роботи. Його застосування не перериває трудового стажу. Однак заробітна плата за час відбування адміністративного арешту не виплачується.

Постанова районного або міського суду про застосування адміністративного арешту виконується негайно після її винесення. Арештовані піддаються особистому оглядові й тримаються під вартою, як вказано у ст. 327 КпАП, в місцях, що їх визначають органи внутрішніх справ. Згідно з відомчими інструкціями Міністерства внутрішніх справ України такими місцями є спеціальні приймальники для відбування адміністративного стягнення та ізолятори тимчасового утримання.

Трудове використання осіб, підданих адміністративному арешту, організують виконавчі органи місцевого самоврядування (виконкоми міських, районних та селищних рад).

4. Основні правила накладення адміністративних стягнень.

Глава 4 КпАП передбачає **основні правила накладення адміністративного стягнення**. Воно накладається в межах установлених санкціями статей КпАП або іншими чинними законодавчими актами. При накладенні стягнення враховуються характер вчиненого правопорушення, особа порушника, ступінь його вини, майновий стан, обставини, що пом'якшують чи обтяжують відповідальність.

*Стаття 34 КпАП називає **обставини, що пом'якшують відповідальність за адміністративні проступки:***

- щире розкаяння винного;
- відвернення винним шкідливих наслідків проступку, добровільне відшкодування збитків або усунення заподіяної шкоди;
- вчинення правопорушення під впливом сильного душевного хвилювання або при збігу тяжких особистих чи сімейних обставин;
- вчинення правопорушення неповнолітнім;
- вчинення правопорушення вагітною жінкою або жінкою, яка має дитину віком до одного року.

Орган, який вирішує справу про адміністративне правопорушення, може визнати пом'якшуючими також обставини, не зазначені в законі. Передбачені в ст. 35 КпАП **обставини, що обтяжують відповідальність за адміністративні проступки**, також дають змогу уповноваженому органу або суду визначитися щодо міри адміністративної відповідальності. Обставинами, що обтяжують відповідальність, визнаються:

- продовження протиправної поведінки, незважаючи на вимогу уповноважених на те осіб припинити її;
- повторне протягом року вчинення однорідного правопорушення, за яке особу вже було піддано адміністративному стягненню; вчинення правопорушення особою, яка раніше вчинила злочин;
- втягнення неповнолітнього у правопорушення;
- вчинення правопорушення групою осіб; 0 вчинення правопорушення в умовах стихійного лиха або за інших надзвичайних обставин;
- вчинення правопорушення у стані сп'яніння. Що стосується такої обставини, як вчинення правопорушення в стані сп'яніння, то законодавець надав право органу адміністративної юрисдикції не визнавати цю обставину як обтяжуючу залежно від характеру адміністративного проступку.

Законодавець передбачає порядок накладення стягнень при вчиненні кількох адміністративних проступків. У ст. 36 КпАП передбачено, що в разі

вчинення однією особою двох і більше адміністративних правопорушень адміністративне стягнення накладається за кожний проступок окремо.

З цього правила зроблено винятки. Якщо особа вчинила кілька адміністративних проступків, справи про які одночасно розглядаються одним і тим же органом або посадовою особою, стягнення накладається в межах санкції, встановленої за більш серйозне правопорушення з числа вчинених. До основного стягнення в цьому разі може бути приєднано одне з додаткових стягнень, передбачених статтями про відповідальність за будь-яке з вчинених правопорушень.

Адміністративне стягнення може бути накладено не пізніше двох місяців після його вчинення, а при правопорушенні, що триває, - два місяці з дня його виявлення. У разі відмови в порушенні кримінальної справи чи закриття кримінальної справи, але при наявності в діях порушника ознак адміністративного проступку адміністративне стягнення може бути накладено не пізніш як через місяць з дня прийняття рішення про відмову в порушенні кримінальної справи або про її закриття.

Стаття 39 КпАП також передбачає строк, після закінчення якого особа вважається такою, що не була піддана адміністративному стягненню. Цей строк дорівнює одному року, якщо особа протягом цього року не вчинила нового адміністративного проступку.